

<https://helda.helsinki.fi>

Kulttuurista politiikkaan : Aho, Leino ja kulttuurilehdet estetiikan ja politiikan rajoilla

Kortti, Jukka Petteri

2016-12-13

Kortti, J P 2016, ' Kulttuurista politiikkaan : Aho, Leino ja kulttuurilehdet estetiikan ja politiikan rajoilla ', Ennen ja nyt : historian tietosanomat , Vuosikerta. 2016 , Nro 5 . <
<http://www.ennenjanyt.net/2016/12/kulttuurista-politiikkaan-aho-leino-ja-kulttuurilehdet-estetiikan-ja-politiikan-rajoilla/>
>

<http://hdl.handle.net/10138/233218>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Ennen ja nyt - Historian tietosanomat

Kulttuurista politiikkaan: Aho, Leino ja kulttuurilehdet estetiikan ja politiikan rajoilla

Kirjoittanut Jukka Kortti
Julkaistu 2016-12-13 12:12:45

Refereet: Pirkko Leino-Kaukiainen (HY), Mervi Kaaminen (TaY)

JOHDANTO

Julkisuuden (*the public sphere*) ja keskusteleavan, harkitsevan (*deliberative*) demokratian käsitteiden *locus classicus* on saksalaisen yhteiskuntafilosofin Jürgen Habermasin *Strukturwande der Öffentlichkeit*^[1] 1960-luvun alusta. Julkisuuden käsite on keskeinen etenkin viestinnätutkimuksessa, mutta sitä on sovellettu myös filosofiassa, oikeustieteessä, sosiologiassa – ja historiassa.

Eräs Habermasin ajattelussa hiukan keskenjäänyt mutta mielenkiintoinen teema on kulttuurisen ja poliittisen julkisuuden suhde. Habermas kirjoittaa *kirjallisesta julkisuudesta* ja näkee sen keskeiseksi julkisuuden muotoutumisessa, mutta ei laajemmin tarkastele kulttuurisen ja poliittisen julkisuuden dynamiikkaa. *Porvarillinen julkisuus* kuitenkin tarvitsee kulttuurista julkisuutta, jotta voidaan käsitellä asioita ilman suoria taloudellisia tai poliittisia intressejä. Habermas painottaa, kuinka kirjallinen julkisuus muodostuu ennen poliittista julkisuutta ja kuinka tie politiikkaan käy usein kulttuurin kautta. Kulttuurijulkisuudessa luodaan julkisuuden muodot ja käytännöt rationaaliselle ja kriittiselle keskustelulle myös politiikassa, vaikka kulttuuri onkin eri alue.

Kulttuurista, kirjallista tai esteettistä julkisuutta on toki tarkasteltu viime vuosikymmeninä, mutta kirjoitukset ovat olleet enimmäkseen Habermasin tapaan teoreettisia, kuin empiriaan perustuvia tutkimuksia.^[2] Tässä artikkelissa tarkastelen kulttuurista julkisuutta kahden (nuor)suomalaisen kirjailijasuurmiehen ja "sanomalehtikirjailijan" Juhani Ahon ja Eino Leinon tuotannon kautta. Kiinnostuksen kohteena eivät kuitenkaan ole heidän kirjoittamansa romaanit, novellit, lastut, runot, näytelmät ja sanomalehtipakinat, vaan toimintansa aikakauden kulttuurilehdissä. Tuon ajan kirjallisuus – kuten myös päivälehdistö – olivat tärkeä media ja niitä on myös varsin paljon tutkittu. Sen sijaan usein varsin pienen levikin mielipide- ja kulttuurilehtiä ei ole niinkään analysoitu, vaikka ne monessa suhteessa ovat siinä mielessä hedelmällisiä, että ne voi nähdä kirjallisuuden ja journalismin yhdistelmäksi. Artikkelini rajautuu pääosin venäläistämistoimien ensimmäiseen vaiheeseen sekä suurlakon ja eduskuntauudistuksen jälkeiseen aikaan 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

Suomalaisen julkisuuden historiaa tutkineen Hannu Niemisen mukaan suomalainen julkisuus habermasilaisessa merkityksessä alkoi kehittyä 1800-luvun puolen välin jälkeen samalla kun suomalaisen kansallisvaltion instituutit (paitsi lehdistö, myös yhteiskunnalliset liikkeet, koululaitos ja kulttuuri-instituutit) luotiin. Taiteen ja kulttuurielämän areenoilla operoiva, estetiikka ja sivistyneen elämäntavan malleja määrittelevä kirjallinen julkisuus alkoi muodostua kuitenkin varsinaisesti vasta 1880-luvulla.^[3] *Päivälehdien* ja muun sanomalehdistön ohella *Finsk Tidskriftin* ja *Valvojan* kaltaiset kulttuurilehdet olivat tässä prosessissa keskeisiä.

Sen sijaan kansallisena ilmiönä kirjallinen julkisuus alkoi syntyä varsinaisesti vasta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tällä viestinnätutkija Nieminen tarkoittaa sellaista kirjallista julkisuutta, joka ei ollut vain "sisäpiirijulkisuutta" eli pienen normiyhteisön keskinäisiin julkilausuttuihin (esim. yhdistysten ideologiat) tai julkilausumattomiin (esim. sukulaisuussuhteet) "esiosopimuksiin" perustuvaa julkisuutta. Usein nämä klubit, piirit ja muut verkostot olivat vaikutusvaltaisia. "Kansallista" julkisuudesta tuli vasta kun sanoma- ja aikakauslehdistö kasvoi voimakkaasti vuosisadan alussa etenkin eduskuntauudistuksen jälkeisessä poliittisen ympäristön uudelleenjärjestelyissä. Esimerkiksi suomenkielisten aikakauslehtien lukumäärä yli kaksinkertaistui vuodesta 1890 vuoteen 1905.^[4]

Suomalainen niita suomen- kuin ruotsinkielinen kulttuurilehdistö oli suhteellisen laaja jo 1900-luvun alussa^[5], vaikkakin niihin kirjoitti varsin pieni piiri. Juhani Aho ja Eino Leino avustivat ja toimittivat useita lehtiä urallaan. Tässä artikkelissa keskitytään kuitenkin vain pariin lehteen, joissa heillä oli tärkeä rooli joko päätoimittajana tai keskeisenä avustajana. Aho toimitti veljensä Pekka Brofeldtin kanssa *Uutta Kuvalehteä* (1890-1903) ja Leino veljensä Kasimirin kanssa *Nykyaikaa* (1897-1899). Leino oli myös keskeinen hahmo *Päivässä* (1907-1911).

Mainitut lehdet olivat vielä leimallisesti sivistyneistöyleisöille suunnattuja, vaikkakin Ahon veljesten *Uuden Kuvalehden* profiili aikakauslehtenä tavoitteli laajempaa kuin vain kirjallista sivistyneistöyleisöä. Sen sisältö piti olla yleishyödyllistä ja helpotajuisia. Sivistystavoitteena oli "kansamme syvimpien rivien makuaistin kehittämisen parempaan suuntaan".^[6]

Kiinnostukseni kohteena ei ole niinkään fiktion poliittinen ulottuvuus, vaan se, miten kirjallinen estetiikka kohtaa politiikan mediassa. Lähestyn tätä kysymystä kahdesta suunnasta: Mikä suhde kirjallisella estetiikalla ja yhteiskunnallisella sekä poliittisella aineistolla oli lehdissä? Miten kirjallinen estetiikka ilmeni lehdissä yhteiskunnallisissa ja poliittisissa aineistoissa? Metodisesti hyödynnän sisällönanalyysejä ja retorista analyysiä.

Aikakauden historiallinen ja kulttuurinen konteksti on artikkelissa oleellista. Aikakausi oli yhteiskunnallisten liikkeiden, yhdistysten ja suomalaisen taiteen kulta-aikaa. Paitsi että yhteiskunnallisen liikehdinnän ohella kansallinen suomalainen julkisuus "syntyi", tuolloin myös liberalismin ja kulttuurikritiikki nostivat päätään samoin kuin ensimmäiset kirjallisuuden modernistit.

LEHDET JA NIIDEN SISÄLTÖ

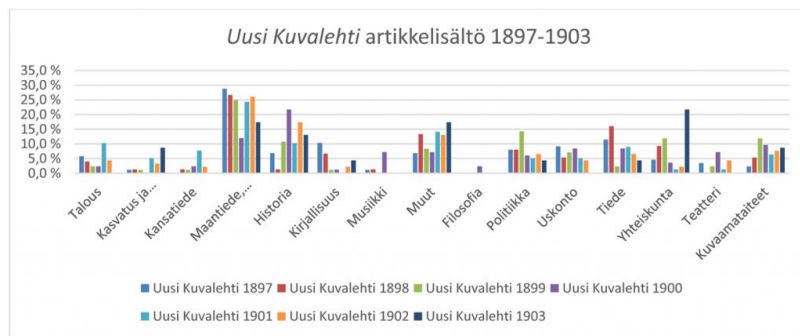
Juhani Aho toimitti veljensä Pekan kanssa kaksi kertaa kuukaudessa ilmestyvää *Uusi Kuvalehti* -nimistä kirjallista aikakauslehteä vuodesta 1892 lähtien. Pekka ja Kaarlo Brofeldt olivat aloittaneet Kuopiossa toimitetun lehden jo pari vuotta aikaisemmin Kasper Jämfeltin kanssa. Lehden perustamisen taustalla oli päivälehti *Savo*, jota Pekka ja Juhani saapuivat toimittamaan Kuopioon 1886. Toimittaminen jatkui vuoteen 1889, jolloin Juhani Aho matkusti Pariisiin. Juhani Ahoa oli houkuteltu (muun muassa Minna Canth) perustamaan aikakauslehteä jo tovin, mutta hän ei ollut löytänyt sille vielä mahdollisuutta ennen *Uutta Kuvalehteä*. Varsinaisesti lehden kuitenkin aloittivat hänen veljensä ja ystävänsä.^[7]

Uusi Kuvalehti profiloitui nimensä mukaisesti kuvalehtenä. Kuvien hankkimiseen käytettiin aikaa ja vaivaa. Tekemistä vaikeutti, että Juhani Aho toimitti lehteä Helsingissä ja Pekka Brofeldt sekä Kasper Jämfelt Kuopiossa. Vaikka järjestely vaati runsasta kirjeenvaihtoa ja "telefoonaamista", sen ansiosta lehteen saatiin runsaasti paitsi kirjoituksia, myös kuvia.^[8] Kuvien saanti, joka oli ensiarvoisen tärkeää kuvalehdille, oli ajoittain hankalaa. Kuvakäsitteet eli kuvalaatat, joista kuvat painettiin, tulivat merkittäviltä osiltaan ulkomailta, ja Suomen perifeerisyys ja vaikeat kulkuyhteydet varsinkin talvisaikaan aiheuttivat viivytyksiä ja muita ongelmia. *Uusi Kuvalehti* vaihtoi ja teetti kuvalaattoja yhdessä muiden lehtien kanssa, ja Juhani Aho sai kuvia myös *Ateneum*-lehdeltä sinne kirjoittamiaan kirjoituksia vastaan. Aholla oli suhteita ruotsalaiseen *Ord & Bild* -lehteen (lehti julkaisi Werner Söderhjelmän kääntämiä Ahon kirjoituksia), josta *Uusi Kuvalehti* sai taidejäljennöslaattoja. Koska kuvia täytyi ottaa usein sieltä mistä niitä sai, tekstien ja kuvan suhde ei vielä ollut kiinteä ja usein artikkelit kirjoitettiin kuvien pohjalta.^[9] *Uudessa Kuvalehdessä* tämä ilmeni paitsi kuvien ehdoilla tehtyinä artikkeleina, myös omalla "kuvain selityksinä" -osioilla.

Kuvien kirjo oli laaja. Tärkeä osa kuvitusta olivat kuvat suomalaisen taiteen kulta-kauden maalauksista ja veistoksista. Niiden osuus lehdessä oli suurimmillaan 1890-luvun alussa (jopa neljännes kuvasisällöstä), jolloin etenkin suomalaisten mestarien syysnäyttelyjen anti oli lehden vakiosisältöä. Tunnettujen henkilöiden valokuvat ja muut muotokuvat olivat niin ikään tärkeä osa kuvitusta (noin viidennes kuvasisällöstä). Maantiede ja matkailu olivat oleellinen osa artikkelien sisältöä (ks. kuvio 1)^[10], joten aiheeseen liittyviin kuviin panostettiin. *Uusi Kuvalehti* sisälsi myös piilapiirroksia. Eniten lehden kuvitus koostui kuitenkin päiväkohtaisista kuvista (runsaat puolet kuvasisällöstä). Kuvien osuus lehden sisällöstä kokonaisuudessaan kuitenkin laski lehden loppua kohden. Tämä ei kuitenkaan johtunut kuvien merkityksen vähenemisestä – päinvastoin ne olivat enemmän kiinni ajankohtaisissa asioissa – vaan siitä, että niiden koko pieneni samalla kun laatu parani autotypiakuvien^[11] siirtymässä.^[12]

Silti on hyvä korostaa, että vaikka *Uusi Kuvalehti* oli "kuvalehti", olisi se luoteeltaan varsin erilainen kuin 1900-luvun lopun tai meidän aikamme aikakauslehdet. Aikalaisittain runsaasta kuvituksestaan huolimatta lähtökohta lehdessä oli hyvin kirjallinen. Näin ollen sen sisällön vertaaminen muihin aikakauden kulttuurilehtiin on mielekäästä.

Kuvio 1 (Jukka Kortti)

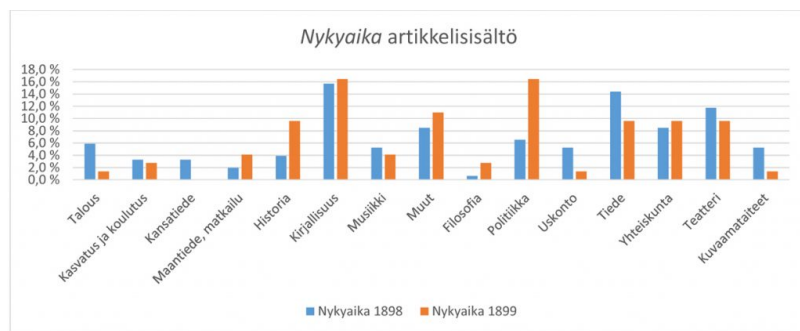

Maantieteen, matkailun ohella merkille pantavaa *Uuden Kuvalehden* artikkeliosuuksissa on politiikan ja historian osuuksien vaihtelu 1899 helmikuun manifestin jälkeen, etenkin vuonna 1900 (joista myöhemmin enemmän). Yhteiskunnallisten aiheiden kasvu vuonna 1903 selittyy sillä, että viimeisenä vuotena lehti ei ilmestynyt kuin seitsemän kertaa, joten yksi aihe saattoi saada suhteellisesti suuren osuuden sisällöstä. Huomiona voista on myös kirjallisuusaiheiden vähyyssuhteessa aikakauden kulttuurilehtiin.

Ahoa nuoremman sukupolven nuorsuomalainen tuleva kirjailijasuuruus Eino Leino toimi ensimmäisen venäläistämiskauden alkaessa jo sanomalehtikirjailijana. Hän toimitti veljensä Kasper Leinon kanssa *Nyky aika*-nimistä kahdesti kuukaudessa ilmestyvää lehteä, jonka he määrittivät näytenumerossaan: "yleistajuinen aikakauskirja kirjallisuutta, taidetta, tiedettä, kauppaaja teollisuutta sekä yhteiskunnallisia kysymyksiä varten."^[13]

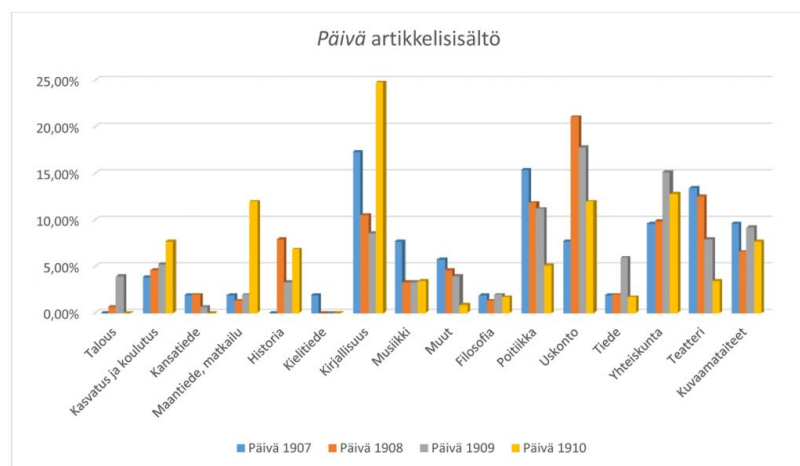
Lehden esimerkinä olivat englantilaisen *Review of Reviews* -lehden kaltaiset aikakauslehdet, jotka sisälsivät käännöksiä useiden lehtien artikkeleista. Eurooppaan suuntautuneet veljekset halusivat toimittaa suomalaislukijoille kirjoituksia modernista sivistysmaiden Euroopasta, jossa Suomi nähtiin omintakeisena jäsenenä, kuten myös esitellä eksoottisempienkin maiden elämää. Lainattujen eurooppalaisten lehtien kirjo oli laaja ja niihin kuului edellä mainitun *Review of Reviewsin* ohella ranskalainen *Revue des Revues* sekä saksalaiset *Die Zeit* ja *Die Zukunft*, mutta myös amerikkalainen *Scientific American*. Uusilla keksinnöillä oli merkittävä rooli lehdessä, mikä ilmenee artikkeleiden sisällönanalyyssissäkin tiedeaiheiden osuuksissa (ks. kuvio 2). Tärkein aihe oli kuitenkin kirjallisuus. *Nyky aika* avusti koko joukko aikakauden kirjailijaeliittiä: J. H. Erko, Larin-Kyösti, Kauppi-Heikki, Ilmari Kianto, Santeri Alkio ja Maila Talvio.^[14] Mutta kuten *Uudessa Kuvalehdessäkin*, vuosi 1899 kasvattaa niin historian kuin politiikan osuuksia.

Kuvio 2 (Jukka Kortti)

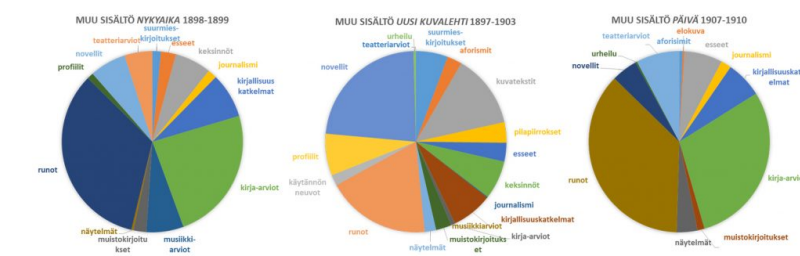
Päivä – "viikkolehti suomalaista kulttuuria varten" – oli aktivisti Herman Stenbergin päätoimittama liberaali, ajoittain radikaali kulttuurilehti. Stenbergin liian jyrkkä linja oli johtanut hänen lähtemiseensä nuorsuomalaisten ylioppilaiden *Nuori Suomi* -lehdestä. Silti mitään aktivistilehteä *Päivästä* ei tullut, vaan ennen kaikkea nuorsuomalaisen sivistyneistön keskusteluterho, jossa viljeltiin aikalaisittain radikaaleja sosiaaliliberaaleja näkemyksiä. *Päivän* piiriin kuului skribenttien, kuten Eino Leino, L. Onerva, Aino Kallas, Volter Kilpi ja Joel Lehtonen, lisäksi iso osa suomalaisen taiteen kultakauden kuvataiteilijoita, kuten Akseli Gallen-Kallelle, Pekka Halonen ja Eliel Saarinen, sekä säveltäjiä, kuten Robert Kajanus. Keskusteluterhomaisuus konkretisoiti kun ryhmä tapasi säännöllisesti lehden toimituksessa Helsingin Erottajalla sekä kahvila-ravintola Catanissa. Vaikka Eino Leino ei kuulunut lehden toimitukseen, oli hän kantava voima lehden perustamisessa ja keskeinen hahmo lehden seurusteluilloissa. *Päivästä* tuli Leinolle myös keskeinen julkaisufoorumi.^[15] *Päivä* jatkoi etenkin radikaalien nuorsuomalaisten jo *Nuoressa Suomessa* viljelemää ajoittain ankaraa uskontokriittistä linjaa, mikä ilmenee selkeästi lehden sisällössä (ks. kuvio 3). Kirkkoon, kristinuskon historiaan ja uskonnolliseen moraalisiin liittyviä artikkeleita kirjoitti etenkin Emst Lampén. Merkillepantavaa lehden artikkelisäällössä on myös taiteiden, kuten kirjallisuuden ja teatterin, suuri osuus.

Kuvio 3 (Jukka Kortti)

Muussa sisällössä (ks. kuvio 4)^[16] tulee ilmi hyvin se, kuinka *Uusi Kuvalehti* kuului eri lehtigenreen kuin *Nyky aika* ja *Päivä*. Ensinnäkin *Uuden Kuvalehden* "piirakka" on huomattavasti kirjavampi kuin muiden. Toiseksi *Uusi Kuvalehti* pitää sisällään sisältötyyppejä, joita muista ei löydy, kuten kuvatekstit ja pilapirokset. *Nyky aika* ja *Päivä* ovat taas varsin samantyyppisiä kulttuurilehtiä. Esimerkiksi runojen, kirja-arvioiden ja kirjallisuuskatelmien osuus on varsin identtinen lehtiä verrattaessa.^[17]

Kuvio 4 (Jukka Kortti)

JUHANI AHO, ENSIMMÄISET ROUTAVUODET JA HISTORIA

Kun venäläistämistoimet, niin sanotut ensimmäiset sortovuodet, alkoivat vuoden 1899 helmikuun manifestin jälkeen, Juhani Aholla oli takanaan jo pitkä ura suomalaisuusaktivistina ja taistelevana sanomalehtimiehenä. Hän oli ollut perustamassa nuorsuomalaisen pääkannattajaksi muodostunutta *Päivälehteä* ja toimi keskeisesti sen piirissä. Kirjailijana Aholla oli jo yli viidentoistavuoden ura takana, ja hän oli noussut jo kansalliskirjailijan asemaan. Aho oli vastikään julkaissut historiallisen romaaninsa *Panun* (1897) ja asettunut asumaan Aholaan Tuusulanjärven rannalle, josta pian muotoutui Suomen taiteen kultakauden taiteilijasirkontaka.

Venäläistämisvuodet merksivät Aholle jonkinasteista paluuta yhteiskunnallisuuteen. Tunnetuin kirjallinen tuotos tästä olivat lastukokoelmat *Katajainen kansani* (1899-1900), joissa Aho selkeän helpotajuisesti puhutteli suomalaisia. Juhani Ahon poika Antti Aho korostaa isästään tekemässään elämänkerrassa kirjailijan pyrkimystä yhteiskunnalliseen sovintoon ja yhteistyöhön sekä hänen uskoaan sivistyksen sinauksellisuuteen. Juhani Aho myös näki kansan turmelamattomana, puhtaana. Aho-tutkija Juhani Niemi on verrannut Ahon proosaa *Katajaisessa kansassa* television ajankohtaisähetysten juontajiin, kun Aho topeliaanisesti kertovalla, yksinkertaistellulla kielellä toistoa hyväksikäyttäen puhutteli kansaa (Aho oli muutama vuosi aiemmin suomentanut Topeliuksen *Välskärin kertomuksia*). Niemi kutsuu sitä ”fiktiviiseksi kansalaispropagandaksi”. *Katajainen kansani* täytyy myös nähdä yhteydessä laajempaan 1890-luvun eurooppalaiseen liikehdintään, jossa pienet kansat pyrkivät vapauteen suurempien sorosta.^[18]

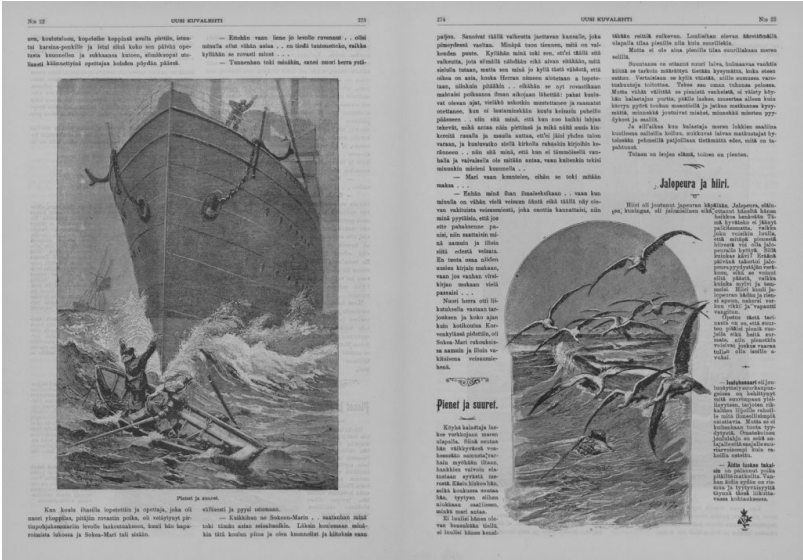
Ahon Topelius-ihailu, kuten myös suurmiehen käyttö poliittisiin tarkoituksiin (jo ennen varsinaisia venäläistämisvuosia) sekä vuodenaikametaforien viljeleminen (joista enemmän tuonnempana), tulee esiin hänen Topeliuksen 80-vuotissyntymäpäivän yhteydessä kirjoittamassaan *Uuden Kuvalahden* vuoden 1898 ensimmäisen numeron pääjutussa: ”Mutta tähän aikaan kuin riita ja viha eri kansan luokkain ja puolueiden välillä maassamme puhaltaa pitkin maita rajuihin kuin koskaan ennen, johtuu ehdottomasti mieleen Topeliuksen tarina myrskystä ja päivänpaisteesta, jotka löivät vedon siitä, kumpi heistä on voimakkaampi, ja kumpi saisi nopeammin irtatetuksi turkin takatalven hartioilta.”^[19]

Kuten kuvista 1 ilmenee, maantiede ja matkailu olivat lehden tärkeimpiä aiheita vielä ensimmäisten venäläistämisvuosienkin aikana. Merkillepantavaa on kuitenkin politiikkaa käsittelevien aiheiden lisääntyminen heti Helmikuun manifestin jälkeisenä aikana 1899 sekä historian korostuminen seuraavana vuonna lehden artikkeleissa.

Katajaisen kansani toisesta osasta julkaistiin kolme lastua (”Eläköön valo ja valistus! ”Eläköön isänmaa!”, Kansa Kapinassa ja Lesken ropo) *Uuden Kuvalahden* 1899 joulunumerossa. Samassa yhteydessä oli kuva nimeltä ”Pienet ja suuret”, jossa iso valtamerilaiva ajaa pienen veneen päälle (kuva 1). Tämä allegoria on tuttu jo *Katajaisen Kansan* samannimisestä lastusta, jossa ”pienet kalat ovat kansoja, suuret ovat heidän sortajiaan”.^[20] Suomi kuvattiin usein ensimmäisenä venäläistämiskautena aluksena, joka joutui selviytymään myrskyn ja aallokoiden pyörteissä.^[21]

Uuden Kuvalahden kuvaselityksessä samalla otsikolla (joka ei ole kuitenkaan lastu, vaikkakin ilmeisesti Juhani Ahon kirjoittama) kirjoitetaan köyhästä kalastajasta, joka työskentelee ”aamusta varhain myöhään iltaan, hankkien vaivoin elatustaan syvästä merestä”. Mutta kun suuri laiva tulee, se vähät välittää ”pienistä venheistä, ei väisty köyhän kalastajan purtta, päälle laskee musertaa alleen kuin käryn pyörä torakan maantiellä ja jatkaa matkaansa kysymättä, minnekä joutuivat miehet, minnekä miesten pyydykset ja saaliit”. Lopulta nukkuvan laivan matkustajat makaavat pehmeillä patjoillaan tietämättä, että kalastaja on jo lokken ruokana, mistä lehdessä on niin ikään kuva: ”Toinen on isojen elämä, toinen on pienten.”^[22]

Samán numeron toisessa kuvassa on leijona pitelemässä hiirtä hellästi käpälöiden välissään. Siihen liittyvässä tekstissä kerrotaan, kuinka hiiri on myöhemmin pelastanut jalopeuran pyydystien verkosta: ”Opetustästä tarinasta on se, että suurten pitäisi pieniä suojella eikä heitä surmata, niin pienetkin voisivat joskus vaaran tulle olla isoille avuksi.”^[23]

Kuva 1: Uuden Kuvalahden numeron 22/1899 kuvitusta. Lähde: DIGI – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Pian Helmikuun manifestin jälkeen *Uusi Kuvalahti* julkaisi ”Muistojen lehti” -nimisen erikokosnumeron (kuva 2). Sitä hallitsi historia, tarkemmin historiallinen inversio, jossa projisoidaan kirjoittamisajankohdan kysymystä nostalgisesti menneisyyteen.^[24] Pääosassa niin kuvituksessa kuin artikkeleissakin on Walter Runebergin tekemä^[25] Aleksanteri II:n patsas, joka oli paljastettu viitisen vuotta aikaisemmin Senaatintorilla. Patsasjuhla oli ollut iso, vahvasti symbolisesti latautunut kansanjuhla jo tuolloin.^[26]

”Muistojen lehti” -numeron kanteen oli kuvattu kaksi Suomi-personifikaatiota. Ylempänä oli Eero Järnefeltin piirtämä kylmältä puhurilta suojautuva Suomi-neito ja alempana Runebergin Aleksanteri II:n patsaan jalustaveistos Patria. Asetelma on sikäli mielenkiintoinen, että siinä missä Patria Suomen valtiollisena ja kansallisena allegorianä on varsin puolustustaisteleva miekkoinen, on yläpuolen aseeton ja turvaton Suomi-neito enemmän varsinaisten venäläistämisvuosien tuotos.^[27]

Lehti sisälsi kuvia sekä patsaan paljastuksesta huhtikuussa 1894 – ensimmäisiksi suomalaisiksi uutiskuviksikin todettuja – joita lehti^[28] oli jo tuolloin käyttänyt, että kuvia patsaan tuoreesta kuituksesta. Uudemmat kuvat on ilmeisesti saatu *Lördagsvällen*-lehdeeltä, jonka kanssa *Uusi Kuvalahti* teki yhteistyötä.^[29] Lehden identifiointuminen ”jaloon keisariin”, joka oli edesauttanut Suomen autonomiaa monin tavoin, oli vahva. Routavuosi- ja muut maatalousyhteiskuntametaforat olivat vielä tuoreita ja ”Suomen mies” on Runebergin Saarijärven Paavon tapaan synekdokee taipumattomuudelle:

Kylmät vihurit ovat tulleet, uhaten Suomen viljelystä, uhaten Aleksanterin jaloja tekoja. Mutta vaikkakin hallayöt aina masentavat maanviljelijän mielen, ne kun hävittävät kaiken hänen pitkän ja utteran työnsä tulokset, niin lannistu ei Suomen mies silloinkaan [...]. Halla ei ole ensi kertaa hänen pellollaan, vaan tuntee hän sen hyvin vanhoilta ajoilta, ja tietää että ainoa keino saada se vastaisuudessa poistumaan, on ojen syventäminen, pellon voimakas muokkaaminen.^[30]

Kuva 2: Uuden Kuvalehden numeron 6/1899 kansilehti. Lähde: DIGI – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Samaan numeroon Juhani Aho kirjoitti omalla nimellään Aleksanteri II:n patsaan vuoden 1899 kukituksesta esseen "Ikkiset kukat", jossa kukkametaforan lisäksi käytetään myös ikuisen tulen metaforaa: "Uusi päivä tapaa uudet kukaset patsaan juurella ja kuitenkin ovat ne aina samat. Ne ovat kuin se pyhä tuli temppelin alttarilla ennen muinoin, joka ei saanut koskaan sammua, ettei suuri onnettomuus isänmaata kohtaisi."^[31] Numero sisälsi myös muita artikkeleita ja kuvia niin Aleksanteri II:sta kuin Aleksanteri I:stä. Viimeksi mainitun yhteydessä oli kirjoitus, jossa siteerattiin keisarin Porvoon valtiopäivien puhetta. Loppukaneetti "totuus maan perii" -maksimeineen oli puhtainta historiapolitiikkaa – ajattelumallia, joka tuli hallitsemaan historiakäsitystä "autonomian" ajasta aina 1960-luvulle saakka:

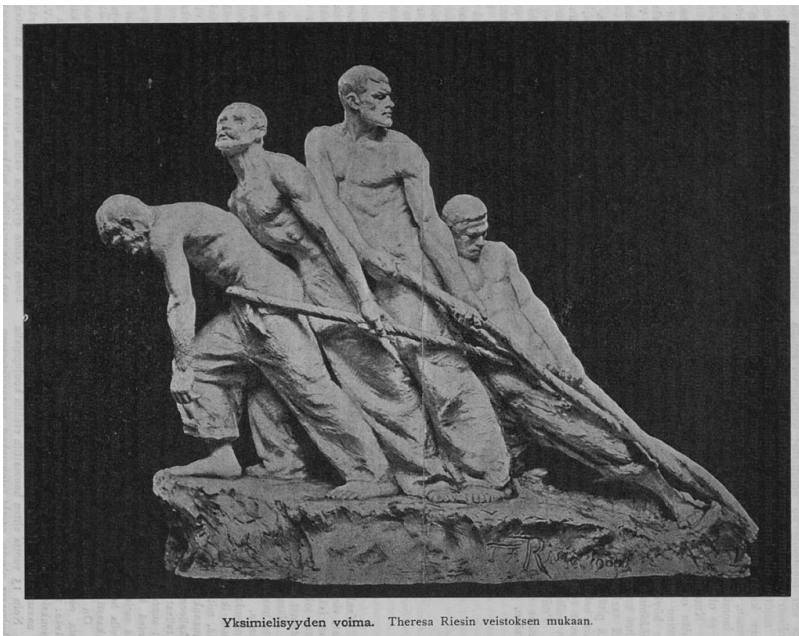
Näistä moninaisista vakuutuksista näkyy, että keisari Aleksanteri I on tahtonut laskea Suomen itsenäisyydelle niin lujat ja selvät kulmakivet "ikuisiksi ajoiksi", ettei niitä voitaisi väärin selittää eikä väärin käsittää. Hänen jälkeläisensä ovat uudistaneet nämä vakuutukset ja vahvistaneet perustuslakimme ja liitoksemme. Suomi yhä luottaa näihin vakuutuksiin ja uskoo että totuus maan perii, joskin valtiollinen taivas väliin pilviin peittyi, kuten nykyään. Lujat usko totuuden voittoon on meidän vahva turvamme.^[32]

Kuten todettua, merkittävä kuvituksen lähde olivat taiteilijat. Juhani Ahon puoliso Venny Soldan avusti taiteilijoista eniten, mutta kuvia saatiin Eero Jämseltin lisäksi myös muun muassa Akseli Gallen-Kallelalta, Albert Edefeltiltä, Pekka Haloselta, Emil Wikströmitiltä, Louis Sparrelta, Mangus Enckelliltä ja Juho Rissaselta – eli käytännössä koko suomalaisen taiteen kultakauden edustajilta.^[33]

Toukokuussa 1899 Aho ja Venny Soldan lähtivät Euroopan-matkalle polkupyörät mukanaan. Pariisissa he tapasivat siellä jo parikymmentä vuotta asuneen kuvanveistäjä Ville Vallgrenin, joka oli Suomen tapahtumien pohjalta veistänyt teoksen *Sureva Suomi*. Se oli tarkoitettu alun perin luonnokseksi uudelle Aleksanteri II:n muistomerkillle. Vallgren halusi teoksen Pariisin maailmannäyttelyn Suomen osastolle, johon ei tosin löytynyt varoja. Veistos kuitenkin päättyi maailmannäyttelyn taideosastolle, jossa se herätti huomiota.^[34]

Uusi Kuva-lehti julkaisi kuvan veistoksesta kesäkuun ensimmäisessä numerossa. Aho aloitti teosta selittävässä artikkelissa analogialla, jossa vertasi taiteilijan panosta entisten sotavuosien tapaan lähettää "sanakapula kiertämään kylästä kylään, talosta taloon, kun vaara uhkasi. Niin pian kuin tieto tällä tavalla tuli taloon, heitti kyntämies aurasensa, niittomies viikatteensa, kalamies verkkonsa ja riensi hätiin." Teksti identifiioituu historiaan, kuinka "vastainen historiamme tulee sisältämään kauniita lehtiä tästä viimeisestä suuresta innostuksestamme", sekä keisari Aleksanteri II:een, joka on kuvattu veistokseen. Teksti sisältää myös vahvaa me-retoriikkaa: "Sillä klpemme on siinä kiveen hakattuna ja kiveen on myös hakattuna se nimi, joka on meillä takeena siitä, että meillä ei voi ottaa sitä, mitä meille kerran annettiin."^[35]

Myös ulkomaalaisten taiteilijoiden veistoksia käytettiin hyväksi ajankohtaisessa kansallisen tilanteessa, kuten venäläislahtoisien itävaltalaisitaiteilijan Theresa von Riesin tuoreta teosta (kuva 3) *Die Unbesiegbaren*^[36] (voittamattomat). Siinä toteutui lehden mukaan "yksimielisyyden voima": "Samaten kuin yksinkertaisessa ruumiillisessa työssä yhteistoiminnalla on mitä suurin merkitys, samoin on kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa." Maksimi "vetää yhtä köyttä" voitiin havainnollistaa kuvalla ja höyryä me-retoriikalla: "Kun siis tunneimme sen kansallisen suunnan, mitä meidän on kehitettävä, tehkäämme yksimielisesti sen suunnan perille ajamiseen työtä."^[37]

Yksimielisyyden voima. Theresa Riesin veistoksen mukaan.

Kuva 3: Uuden Kuvalehden numerossa 14/1900 ilmestynyt kuva Theresa von Riesin veistoksesta Die Unbesiegbaren. Lähde: DIGI – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Kuten kuviosta 1 ilmenee, historia-aiheet lisääntyivät etenkin vuonna 1900. Artikkeleita oli edelleen ”hyvien keisareiden” panoksesta Suomen kehitykselle.^[38] Historian käyttö allegorioilla oli luontevaa Juhani Aholle juuri tuolloin, koska hän teki tilaustyönä elämäkertoja ja oli julkaissut pari vuotta aiemmin historiallisen romaaninsa *Panun* (1897). Aholla oli myös opiskellut historiaa Aleksanterin yliopistossa. Kuten Irma Sulkunen on todennut Ahon uskonnollista ja historiallista tuotantoa analysoidessaan, kansalliskirjailija halusi nivoa ”henkilöhistoriallinen analyysi yhteen mikro- ja mentaliteettihistoriallisen näkökulman kanssa ja pukea näin syntyä historiakertomus populaariin romaanimuotoon”. Ahon historiaromaanit olivat vahvasti aikansa tuotoksia^[39], eivätkä näin ollen ole taiteellisesti kestäneet aikaa, mutta ovat kuitenkin olleet luomassa suomalaista historiakulttuuria.^[40]

Vaikka *Uusi Kuvalehti* ei ollutkaan nuorsuomalaisesta taustastaan huolimatta poliittinen lehti useiden päivälehtien tapaa, oli senkin sisältö ajoittain hyvin poliittista ottaessaan kantaa venäläistämistoimiin. Kriittisemmin kuin lehden toimittajat, Ahon veljekset, ensimmäisestä sortokaudesta kirjoitti Santeri Ingman – *Päivälehd*en toimittaja, josta tuli nuorsuomalaisten pää-äänenkannattajan päätoimittaja sen loppuajaksi (1900-1904).^[41]

Uusi Kuvalehti loppui vuonna 1903, kun Pekka Brofeldt karkotettiin osana kenraalikuvernööri Bobrikovin kirstystoimia. Karkotus ei kuitenkaan johtunut hänen *Uuden Kuvalehd*en kirjoituksista, vaan osallisuudestaan venäläistämistoimia vastustavan kagaal-järjestön toimintaan.

EINO LEINO, VASTARINTA JA KULTTUURI

Eino Leino tunnetusti kirjoitti ahkerasti niin ikään lehtiin, myös *Uuteen Kuvalehteen*. Mainitussa vuoden 1899 *Uuden Kuvalehd*en ”Muistojen lehti” -numerossa oli hänen runonsa ”Rukous maan surussa”, joka otsikkonsa mukaisesti viittasi ajankohdan tilanteeseen.^[42] Leinon poliittinen aktiivisuus lehdistössä kanavoitui ennen kaikkea hänen pakinointinsa *Helsingin Sanomissa*.

Fiktio puolella Leinon merkittävin poliittinen kontribuutio oli hänen ”routavuosiromaanitrilogiansa” *Tuomas Vitikka* (1906), *Jaana Rönty* (1907) ja *Olli Suurpää* (1908).^[43] Ne on nähty sotienjälkeisessä kirjallisuudentutkimuksessa osoituksena sivistyneistön pettymyksestä kansaan, mutta kuten kirjallisuudentutkija Lea Rojola tuo esiin, romaanien ironisia, sarkastisia ja groteskeja nyansseja ei ole tarpeeksi ymmärretty ja trilogiaa on tulkittu sisällissodan tähytysaukosta.^[44]

Vaikka *Nyky aika*-lehden näytenumerossaan Leinon veljekset olivat linjanneet, että ”politiikka ei lehden ohjelmaan kuulu”^[45], pakotti uusi tilanne myös *Nykyajan* reagoimaan. Päätoimittaja Kasimir Leino kirjoitti, tuttuun säämetaforaan tukeutuen, kuinka mahdottomana pidetty oli tapahtunut: ”Halla on käynyt jo rehoittavalla viljavainiollamme, kaakon kylmä käsi hennon toukomme tumellut.” Päätoimittaja identifioituu vahvasti perustuslaillisiin nuorsuomalaisiin sekä vaatii paitsi toimia, myös yhtenäisyyttä: ”Riita sokaisee näkeväisimmätkin silmät ja kun pitkäsen nuoli sitten kohti sattu, ollaan niin ymmällä, että kokeneimmatkin vanhukset menettävät malttinsa ja heikomman pitävimmän maaperän, joka on ollut ja tulee aina olemaan vetoaminen lakiin ja oikeuteen.” Lisäksi hän muun muassa käyttää Saarijärven Paavo-allegoriaa.^[46] Myös Eino Leinolla oli *Nykyajassa* maaliskuun 1899 toisessa numerossa runo ”Suomen laululinnut”, jossa Suomen kansa ”laulaa laulua vapauden”, ”vaikka Suomi on suruinen ja kansa on kaipuun alla”.^[47] Poliitiikka aiheena lisääntyikin selkeästi *Nykyajan* artikkeleissa vuonna 1899 vieden yhtä suuren osan lehden sisällöstä kuin kirjallisuus (ks. kuvio 2).

Koska ”politiikka on myrkyinen meri, jossa tuhannet tuulet tuivertavat”, runoilija Leino kynäilee lehteensä myös taistelevaa pakinaa. Kesäkuun 1899 *Nykyajan* kaksoisnumerossa Eino Leino kirjoittaa otsikolla ”Euroopan kulttuurin lähetystö” Pro Finlandia -adressista – sitä, kun eurooppalaiset kulttuurihenkilöt olivat kirjoittaneet yhteisen adressin Suomea tukeakseen^[48]: ”Suomi on kuin salon tyttö sellaisen joukon keskellä, ”kun he ”ottavat Suomen sanan lennosta omakseen ja kaittavat sen tuhatkertaisella voimalla laaksosta laaksoon, kukkulalta kukkulalle, niinkauvas kuin sydämet ihmisyydelle sykää”. Nuori Leino selkeästi identifioituu näihin ”ihmiskunnan parhaisiin”, jotka tulevat ”Euroopan sivistyksen ajosta” lausumaan ”meille meidän omat syntyysanamme”. Tosin hän pohtii myös mihin Eurooppaan identifioitua: saksankieliseen, Ranskaan, Benelux-maihin, Sveitsiin, Unkariin vai Iso-Britanniaan.^[49] Suomi oli joka tapauksessa ”yhdeällä isulla astunut Euroopan näytämölle”. Leino jopa vertaa suomalaisia juutalaisiin: ”[...] vaikka tämä kansa linjoitettaisiin kansakuntien sekaan niinkuin Israelin lapset, se kuitenkin hädässä ja koettelemuksissa tuntisi itsensä yhdeksi puuksi.”^[50]

Tunnetuimpia Leinon artikkeleita *Päivän* alkuvaiheissa ovat hänen kirjoituksensa suomalaisesta kulttuurista, jota hän lähestyy Aleksis Kiven ja J. L. Runebergin kautta, sekä mielipiteensä suomalaisesta teatterikoulutuksesta.^[51] *Päivä* otti päätoimittajan Stenbergin kirjoituksilla vahvasti kantaa myös politiikkaan, mutta Leinon poliittinen pakinointi tuolloin, ja varsinkin aiemmin suurlakon ja sen jälkeisen eduskuntaudistuksen aikaan, suuntautui enemmän *Helsingin Sanomiin*, johon hän kirjoitti Teemu-nimimerkillään (käyttäen myös nimimerkkejä Lucifer, Haruspex ja Aapo).^[52] Teemua hän käytti parissa pakinassa *Päivässäkin*.

Runebergin päivän viettoä käsittelevässä artikkelissaan, jossa Leino arvostelee yläluokkaista kansallista juhlakulttuuria, hän viittaa suurlakkoon parhaana kansallisena saavutuksena. Keväällä 1908 Leino myös kirjoittaa esseen ”Vaarallinen mies”, jossa hän sarkastisesti vaatii synekdokeella maailmankuvaan johdonmukaisuutta: ”Moni pitää häntä isänmaan petturina. Kuitenkin oli hänen ainoa vikansa ja heikkoutensa kerran, että hän oli johdonmukainen[...]” Ja hän odottaa vain uusia sortovuosia todistaakseen kaikille päivänselkeästi, että juuri hän oli oikeassa ja kaikki muut väärässä ja että juuri hänen menettelytapansa oli ainoa oikea menettelytapa.”^[53] Vaikka Leino kritisoi asemiinsa jääneitä, oli hän myös huolestunut, että uuden venäläistämiskauden alkaessa myöntyväisyyksiä valtaa taas alaa.

Venäläistämisaika ja sitä vastaan taistelu oli jo vuonna 1903 tuottanut moraalista itsetutkimelua sivistyneistön piirissä. Enää ei oltu pelkästään huolissaan rahvaan käyttäytymisestä, myös omaa kuvaa katsottiin kriittisesti siveyden peilistä. Suhtautuminen keisariin ja isänmaahan oli koetuksilla.^[54] Ensimmäisen ”sortokauden” hellitettyä tilanne ei suinkaan helpottanut tässä suhteessa.

Kaiken kaikkiaan Leino suhtautuminen suurlakkoon, eduskuntaudistukseen ja ensimmäisiin yleisiin ja yhtäläisiin eduskuntavaaleihin oli varsin kompleksinen. Osaltaan hän oli pyyteetön, ajoittain jopa paatoksellinen suhtautumisessaan demokratian lupaukseen. Toisaalta hän oli myös hyvin sarkastinen ja ironinen arvioidessaan Suomen ensimmäisiä askeleita modernin demokratian tiellä.^[55] Vaikka Leino oli aikansa tarkankäköisimpiä intellektuelleja, osoitti hänen kirjoituksensa myös suomalaisen, etenkin nuorsuomalaisen sivistyneistön turhautuneisuutta ja hämmennystäkin suurlakon ja eduskuntaudistuksen jälkitunnelmissa.

Leinon kesäkuun 1909 Päivän esseensä ”Valheen valta” on allegoria, joka kertoo maasta, jossa ”kaikki valehtelivat”. Valhe ilmeni niin kansakunnassa, valtiossa, kirkossa ja yhteiskunnassa kuin sen jäsenten siveellisyydessäkin: ”Se oli tunkeutunut tapoihin ja laitoihin, perheisiin, pöytäseuroihin ja puolueihin, se istui ylimmällä sijalla isänmaallisissa juhlapäivällisissä ja heitti lentosuuksijaan suloisista alkooveista ja morsiuskammiosta.” Leinon kritiikki suomalaista yhteiskunnallista ilmapiiriä kohtaan on siltä tavalla: ”Sillä yö oli niin synkkä ja pimeä hänen ympärillään, maa mätäni sieraamiin tuntuvasi ja kansa lohkesi pala palalta, painuen yhä alemmaksi kulturelliseen raakuteen ja raadollisuuteen.”^[56]

Edellisenä vuonna hän kirjoitti Euroopan matkaltaan Münchenistä suomalaista mentaliteettia viiltävästi kritisoivan esseen. Tämä mentaliteetti ilmeni ”hedelmättömyyden henkenä” – turhana nöyryyttenä ja kohtaloonsa tyytymisenä. Kriitikiä ei säästynyt sivistyneistö, ei kulttuuri eikä rahvaskaan. Leino sovelsi metaforaa, joka on tuttu yhdestä hänen tunnetuimmista runoistaan *Lapin kesä*: ”Siinä suhteessa muistuttaa se [suomalainen kansaluonne] myöskin pohojan kesä, joka tulee tohisten, kukki viikon, kaksi, ja menee pois synkistyneenä ja surumielisenä.”^[57]

Kesällä 1909 Leino tarkasteli *Päivän* artikkelissa varsin proosallisen analyytisesti aktiivisen ja passiivisen vastarinnan olemusta ja roolia ”sortovuosina”. Tarkastelukulma tähdentyy perustuslaillisten oikeuksien puolustamiseen, joka on keskeistä *Päivän* nuorsuomalaisille (”varpusten”) piirille. Leino identifioituu passiiviseen vastarintaan, koska aktiivisen vastarinnan hän katsoo soveltuvan vain poikkeusoloihin, joiden Leino katsoo jääneen taakse suurakon myötä. Hän tarkastelee niin suomettarelaista kuin perustuslaillistakin passiivista vastarintaa ja antaa ansiota myös ”vanhojen” toiminnalle. Vuonna 1909 tilanne onkin seuraava: ”Riippuu nyt vain ulkonaisista olosuhteista, missä määrin Suomen kansa jälleen on lähtevä ylläkuvatus poliittisen kiertokulun kahta vastakkain kärjistyvää haaraa suorittamaan.”^[58]

Myös puoluepoliittista sanomalehdistöä Leino kritisoi, koska se ”nyt enemmän kuin milloinkaan kulkee puolueittensa ja puoluejohtajiensa talutusnuorassa”. Leino ei niinkään kritisoi puolueellisuutta, vaan sitä, että sanomalehdistö pyrki puhuttelemaan puolueidensa enemmistöä: ”Jos suola kadottaa makunsa, milläs silloin suolataan? Ja jos ei saa sanoa mitään muuta kuin mikä on ”takkiiista” s. o. edullista oman puolueen menestymiselle, silloin jää meidän sanomalehdistöllemme hyvin vähän henkistä sanottavaa.”^[59]

ME-RETORIikka JA IROnIAA

Kuten niin sanotun uuden retorikan kantaviin teoreetikoihin lukeutuva, yhdysvaltalainen kirjallisuusteoreetikko Kenneth Burke on todennut, retoriikka on toimintaan kannustamista – siinä missä tiede on toiminnan valmistelua ja poetiikka jo olemukseltaankin symbolista toimintaa.^[60] Ahon ja Leinon kirjallinen retoriikka palveli toimintaan kannustamisessa 1900-luvun alun poliittisissa kuohunnoissa – Leinon toki harjoittaessa myös ”symbolista toimintaa” runoissaan.

Niin Aho kuin Leinokin olivat aktiivia yhteiskunnallisia intellektuelleja – monessa suhteessa ensimmäisiä suomenkielisiä modernissa mielessä.^[61] Heidän pääkanavansa päivänpolitiikassa olivat kuitenkin sanomalehtipakinansa, ja kulttuurilehtensä he halusivat keskittyvän kirjallisuuden, taiteiden ja maailman ihmeiden esittelyyn. Venäläistämisvuodet ja sitä seuranneet turbulentit ajat pakottivat kuitenkin myös kulttuurilehdet ottamaan osaa päiväpoliittisiin asioihin. Kulttuurilehdistö ei myöskään ollut niin herkästi sensuurin viikatteen alla kuin päivälehdistö^[62], joten periaatteessa ne tarjosivat myös vapaamman median ajatuksille.

Tärkeä vaikuttaja sensuurin höllemässä suhtautumisessa kulttuurilehtiin oli eittämättä se, että niiden yleisö oli pääsääntöisesti sivistyneistöä, ei rahvasta. Silti sensuuri olemassalollaan kahlisti myös kulttuurilehtien toimittamista, mikä ajoi niiden toimittajat käyttämään kirjalliseesteistä kiertoilmaisuja: allegorioita, metaforia ja synekdokeita. Sensuurin vaikutus kulttuurilehdissä oli myös passiivista, mikä tarkoitti että lehdistä jätettiin tietoisesti tai tiedostamatta pois sellaisia asioita, jotka saattoivat tarttua sensuurin seulaan.^[63]

Anakronistisesti tarkasteluna ”sortovuosien” retoriikka oli kiseistä. ”Totuus maan perii”- ja ”yhtä köyttä”-maksimit, sää- ja vuodenaika metaforien käyttö sekä kansallinen me-retoriikka olivat tyyppismerkkejä aikakauden kanuopuheisuudesta. Täytyy kuitenkin muistaa, että ne eivät vielä tuolloin olleet kuluneita ilmaisuja. Myrskyt, hallat ja uudet kevääät^[64] olivat tuoreehkoja mielleyhtymiä, joita pystyivät helposti ymmärtämään muutkin kuin kirjallisesti sivistyneet. Etenkin Juhani Aho viljeli niitä, mikä osaltaan johtui hänen omaksumastaan topeliaanisesta ”kansalliskirjailijan” roolista tuossa uransa vaiheessa.

Nationalistinen me-retoriikka taas oli keskeistä 1800-luvun snellmanilaisessa kansallisuusajattelussa, joka 1800-luvun lopulla sai uusia vivahteita, kun Suomelle alettiin rakentaa pitkää historiaa. Tämä ilmenee kirkaasti Aho veljesten *Uuden Kuvalehden* vuosien 1899 ja 1900 artikkeleissa. Tämä kansan määrittäminen ei suinkaan ollut yksiselitteistä konsensusta, vaan jopa ”sortovuosien” aikana ”kansa” merkitsi eri asioita perustalaillisten ja myöntyväisyyssuuntaisten välillä – puhumattakaan suurakon ja eduskuntaudistuksen ajoista, jolloin kansaa tuli määrittelemään myös työväenliike. Kansan ja kansalaisen käsitteet muotoiltiin – vieläkin sivistyskieleksi hamuavaan – suomeen kieleen hyvin poliittisesti latautuneesti, minkä yksi tarkoite oli ilmaista yhtenäisyyttä soron kritiikkinä.^[65]

Leinon retoriikka rautavuosina oli monisyisempää. *Mykyajan* nuori Leino toki viljeli luontometaforia ja me-nationalismiakin soron alkaessa, mutta ei pelkkästään. Mainituissa ”Euroopalaisen kulttuurin lähetystö”-esessä hän myös kirjoittaa: ”Kaukana Pohjolan lumessa elää pieni kansa syrjäisellä niemellänsä, isiltä perittyjen lakiensa suojassa, valon tulta vaalien, tiedon sykkäistä sylkytelien.” Leino korosti sivistyksen merkitystä perustuslaillisessa taistelussa, johon kansainvälinen älymystö oli antanut mielenilmaisunsa: ”Yliopistojen pylvyät niin lukuisina myös ovat tahtoneet tukea Suomen horjuvaa rakennusta?”^[66] Nuoren Eino Leinon metaforisissa ilmaisuissa kiteytyy hyvin tuon ajan suomenkielisen liberaaliälymystön olemus, jossa yhdistyy kansallisromantiikka ja eurooppalainen sivistysihanne – yhdistelmä, joka luonnehtii suomenkielistä liberalismia kansainvälisessä kontekstissa.^[67]

Päivän kirjoitusten aikana, etenkin vuonna 1908, Leino oli uransa muroskehodassa, kuten L. Onerva^[68] kirjoittaa kumppaninsa elämäkerrassa. Leino jättää taakseen asioita niin taiteilijana kuin siviilissä. Suomalainen ilmapiiiri ahdistaa ja tympäisee, mikä ilmenee hänen mainituissa *Päivän* kirjoituksissa. Vaikka Leino sivaltaa, antaa hän tunnustusta ruotsinkielisillekin suomalaisessa kulttuurissa – suomettarelaisillekin edellä mainitut vastarinnan menettelytapoja puntarivassa jutussa, vaikka Onerva korostaakin Leinon olleen vanhasuomalaisille *persona ingrata*.

Leinon ”poeettinen ironia” esimerkiksi edellä mainituissa *Päivän* pakinoissaan on sellaista, jota Burke kutsuu ”romanttiseksi ironiaksi”. Sitä luonnehtii tietty poroporvarillisuuden piikittely, jos ei halveksunta, sekä ulkopuolelle asettuminen.^[69] Tämä Leinon ironinen kritiikki ei kuitenkaan ole vain nihilististä, vaan myös rakentavaa. Kuten Burke toteaa, ironia on läheisessä suhteessa dialogiin.^[70] Dialogi taas johtaa deliberaatioon ja konsensukseen, jotka ovat habermasilaisen julkisuusidealin keskeisiä ilmenemismuotoja.

SISÄPIIRIJULKISUUS JA ESTETIKAN POLITINEN MERKITYS

Jos ajatellaan kulttuurin konkreettisia – ei vain retorisia – vaikutuksia politiikkaan, parhaita tuloksia käsitellyissä lehdistä saavutettiin kulttuuripolitiikassa. Kulttuuripolitiikkaa tekivät ja toteuttivat toki pitkälti samat sisäpiirit kuin taideita ja lehtiäkin, mutta siellä oli myös jakolinjoja, jotka myötäilivät aikakauden puoluepoliittisia näkökulmia. Hyvä esimerkki lehtien ympärille muodostuneiden piirien kulttuuripoliittisesta merkityksestä ovat edellä mainitut Leinon kirjoitukset näytelmäkouluutuksesta ja suomalaisen musiikkikoulutuksen järjestystarpeesta. Ne, kuten pari muuta kirjoitusta *Helsingin Sanomissa* Suomen teatteriolosta, poikivat lopulta *Päivä*-lehden tiloissa keskustelutilaisuuteen Kansallisteatterin ohjelmistopolitiikasta ja suomalaisesta teatterikoulutuksesta. Leinon varsin poleeminen kirjoittelu oli johtanut hedelmälliseen dialogiin eri mielipiteiden välillä, jolla oli kulttuuripoliittisia vaikutteita.^[71]

Kaikki käsitellyt lehdet olivat joka tapauksessa nuorsuomalaisen (sisä)piirien tuotoksia. Aho ja Leino, vaikkakin eri sukupolvea, edustivat uudenlaista ”ranskalaistyyppistä intellektuellia” – akateemista, matkustelevaa ja kielitaitoista. He olivat eräänlaisia renessanssipersononia, jotka liikkuvat kulttuuripiireissä ja olivat kiinnostuneita monenlaisista yhteiskunnallisista, poliittisista ja kulttuurisista asioista. Proosan ja lyriikan lisäksi he kirjoittivat ahkerasti sanoma- ja kulttuurilehtiin mutta myös tapasivat toisiaan säännöllisesti pienissä piireissä.

Ahon kirjailijanuralla sisäpiirijulkisuudet olivat keskeisiä, jopa ratkaisevia hänen matkallaan ensimmäiseksi suomenkieliseksi ammattikirjailijaksi ja yhteiskunnalliseksi intellektuelliksi. Elisabeth Jämfefeltin salongissa, johon kuuluivat myös *Uuden Kuvalehden* Pekka Brofelt ja salongin emännän poika Kasper Jämfefelt, Aho hioi kirjallista ilmaisuaan interaktiiviseen vertaisarvioinnissa opiskeluaikanaan Helsingissä 1880-luvun alussa. Salonki sulautui pian toisen kuuluisaan kirjalliseen keskustelupiiriin, Minna Canthin salonkiin Kuopiossa.^[72]

Kuten nationalismiteoreetikko Anthony D. Smith on painottanut, kulttuurinationalistien pienillä piireillä – kerhoilla, seuroilla ja lehdillä – on usein ollut keskeinen merkitys siinä, miten he luovat yhteistä kansallista kokemusta.^[73] Tässä suomalaisella kirjallisella eliitillä oli varsinkin ensimmäisen venäläistämiskauden aikana tunnetusti keskeinen rooli, mikä ilmeni myös heidän kulttuurilehdissään.

Kirjallisuushistorian, kirjallisuuden eri tyylisuuntien ja kansainvälisten virtausten lisäksi näissä piireissä opittiin myös kritiikkiä ja argumentointia – eikä pelkästään kirjallisissa tai esteettisissä asioissa, vaan myös maailmankatsomuksellissa, seksuaalimoraalisissa ja yhteiskunnallisissa kysymyksissä.^[74] Salonkien nuorista versoi myöhemmin 1880-luvun lopulla nuorsuomalaisten *Päivä*lehden ydinjoukko.

Saksalainen sosiologi Ernst Manheim kiinnitti huomiota kulttuurijulkisuuden tärkeyteen jo 1930-luvun alussa. Siinä missä Habermas korosti porvarillista perhettä paikkana, jossa kasvetaan humanismin hyveisin (*Bildung*), Manheim kiinnitti huomiota juuri porvariston erilaisaan verkostoihin. Manheim myös erottelee selkeästi kulttuurijulkisuuden ja poliittisen julkisuuden, jossa ensiksi mainittu on juuri ihmisyden ontologisiin kysymyksiin kasvattava julkisuuden osa, kun taas poliittinen julkisuus keskittyy ajankohtaiseen poliittiseen päätöksentekoon ja yhteiskunnallisuuteen.^[75] Kun tarkastellaan suomalaisia nuorsuomalaisen sivistyneistön kulttuurilehtiä vuosisadan alussa, etenkin ensimmäisten venäläistämisaikojen lehdistä nämä kaksi julkisuutta sekoittuvat. Tähän eittämättä vaikutti myös suomalaisen julkisuuden ”nuoruus” ja sen muotoutuminen varsin rajujen poliittisten ja yhteiskunnallisten muutosten alla.

Keskeinen kulttuurijulkisuuden merkitys on joka tapauksessa siinä, miten se kasvattaa poliittiseen kansalaisuuteen. Julkisuustekijät korostavat, kuinka kulttuuristen keskustelujen kautta ihmiset oppivat ymmärtämään itseään ja toisaan paremmin sekä kokemaan empatiaa, mikä on keskeistä hedelmälliselle poliittiselle keskustelulle. Kulttuurijulkisuuden on nähty olevan keskeinen siinä, miten ihmiset ymmärtävät itsensä kansalaisina. Kulttuurijulkisuus tarjoaa välineitä ajattelulle ja tuntemiselle, kuvittelulle ja kiistanalaisille väittelyille. Sekä korkeakulttuurin että populaarikulttuurin kautta ihmiset voivat muokata omaa subjektiivisuutta, asettua toisen asemaan ja ennen kaikkea luoda malleja rationaaliselle keskustelulle.^[76]

Päivä oli kuin malliesimerkki kirjallisesta sisäpiirijulkisuudesta mainittuine hyveineen. Paitsi että lehden avustajakunta muodostui keskeisistä aikakauden taitelijoista, aktivisteista ja muusta eliitistä, tämä sisäpiiri myös kokoontui aktiivisesti keskenään alustamaan keskusteluaiheista sekä vieraillemaan taide-esityksissä ja -näyttelyissä, joissa tunnelma virisi ajoittain ”miltei välittömän elämämaalaisiksi”, kuten ryhmään kuulunut toimittaja ja kritiikko Erkki Kivijärvi muisteli. Hän myös korosti, kuinka Eino Leino oli piirin henkinen johtaja ja ”kirjalliset ja taiteelliset kysymykset olivat etualalla – estetiikkaa eivät vielä kansantalousja leipäaineet olleet syösseet valtaistuimelta opiskelevan nuorisoonkaan valtakunnassa”. Toki yhteiskunnallisista ja valtiollista asioistakin keskusteltiin – olihan mukana päätoimittaja Stenbergin ja historiantutkija Henry Biaudetin kaltaisia aktivisteja.^[77] Osittain viimeksi mainitun vaikutuksesta piirin toiminta laajeni osaksi ulkomaillekin, kun merkittävät osa ryhmästä (Leino, L. Onerva, Biaudet, Liisi ja Karttunen, Aami Kouta, Onni Okkonen ja Santeri Ivalo) vietti talven 1908-1909 Roomassa tavaten säännöllisesti toisiaan ikuisen kaupungin ravintoloissa.^[78]

1900-luvun alun suomenkieliset kulttuurilehdet tuovat hyvin esiin ensinnäkin sen, miten mediavälitteinen julkisuus^[79] otti osaa suomalaisuuden määrittelyyn 1900-luvun alun yhteiskunnallisena murosaikana. Toiseksi, koska kulttuurilehdet toimivat ennen kaikkea eliitin maailmankatsomuksen rakentamisen välineenä^[80], ne ovat hedelmällinen lähde tarkastella laajempaa aatehistoriallista maailmankuvan muuttumista. Kulttuurielämän areenana lehtien sisällölliset muutokset kertovat, mitkä asiat ovat merkityksellisiä maailmankuvan historiallisissa vaikeutissa, ja miten kulttuurinälymystö toimii niiden alaisuudessa. Estetiikan väljastamisen tavat poliittiseen käyttöön saattavat olla ilmeisiä etenkin nykypäivästä katsottuna, mutta samalla ne kuitenkin kertovat aintulaatuisella tavalla sitä dynamiikkaa, mikä kulttuurijulkisuudella on poliittiseen julkisuuteen.

Jukka Kortti on Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalihistorian dosentti, joka toimii tällä hetkellä poliittisen historian yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksella.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Aikakauslehdet

Uusi Kuvalehti 1899-1903.

Nyky aika 1898-1899.

Päivä 1907-1910.

Kirjallisuus

Aho, Antti J. *Juhani Aho. Jälkimmäinen osa.* WSOY, Porvoo 1951.

Ala, Juha. *Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa.* Gaudeamus, Helsinki 1999.

Berger, Eva. *Historische Gärten Österreichs. Garten- und Parkanlagen von der Renaissance bis um 1930 Wien.* Böhlau Verlag, Wien, Köln, Weimar 2004.

Burke, Kenneth. *A Grammar of Motives.* Prentice-Hall, New York 1945.

Burke, Kenneth. *A Rhetoric of Motives.* University of California Press, Berkeley & Los Angeles 1969.

Garitzen, Elise. *Lähteiden lumoamat. Henry Biaudet, Liisi Karttunen ja suomalainen historian tutkimus Suomessa 1900-luvun alussa.* Bibliotheca historica, 130 SKS, Helsinki 2011.

Gripsrud, Jostein & Hallvard Moe & Anders Molander & Graham Murdock (toim.) *The Idea of the Public Sphere. A Reader.* Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Lexington Books, 2010.

Gripsrud, Jostein & Hallvard Moe & Anders Molander & Graham Murdock (toim.). *The Public Sphere. Four-Volume Set. Vols 3: The Cultural Public Sphere.* Sage, 2011.

Habermas, Jürgen. *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta.* Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2004.

Kettunen, Pauli. Kansallinen toimijuus suomalaisessa politiikassa. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) *Suomalaisen politiikan murreksia ja muutoksia.* Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 2012:1. Helsingin yliopisto, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsinki 2012.

Kivijärvi, Erkki. 'Päivän' piiri. Teoksessa Aarre M. Peltonen (toim.) *Eino Leino aikalaistensa silmin. Lähikuvia, muistelmia, haastattelua.* Otava, Helsinki 1958.

Kopponen, Tapio. *"Jämfeltien koulu" Tutkimus Elisabet Jämfeltin ylioppilassalongin ja kirjallisen koulun synnystä, tehtävistä ja merkityksestä.* Kotimaisen kirjallisuuden lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto, 1975.

Kortti, Jukka. Generations and Media History. Teoksessa Leopoldina Fortunati & Fausto Colombo (toim.) *Broadband Society and Generational Changes Series: Participation in Broadband Society – Volume 5.* Peter Lang, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien 2011, 69-93.

Kortti, Jukka. Intellectuals and the State: The Finnish University Intelligentsia And The German Idealist Tradition. *Modern Intellectual History* 11: 2 (2014), 359-384.

Lamola, Yrjö. *Poliittinen Eino Leino. Nuorsuomalaisuus ja poliittinen pettymys Eino Leinon tuotannossa 1904-1908.* Otava, Helsinki 1990.

Pirkko Leino-Kaukiainen, *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891-1905.* Historiallisia tutkimuksia 126. SHS, Helsinki 1984.

Leino-Kaukiainen, Pirkko. Perinteiden vaalijat – kulttuuripoliittiset keskustelulehdet *Finsk Tidskriftsin* perustamisesta 1950-luvulle. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim.) *Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet.* Kustannuskiila, Kuopio 1991.

Malmberg, Tarmo. Porvarillisen julkisuuden synty kulttuurijulkisuutena 1700-luvulla. *Media & viestintä* 39 (2016):3, 229-136.

Manheim, Ernst. *Die Träger der öffentlichen Meinung: Studien zur Soziologie der Öffentlichkeit.* Rudolf M. Rohrer, Brunn, 1933.

Maunula, Minna. *Herkkä, hellä, hehkuvainen.* Otava, Helsinki 2014.

McGuigan, Jim. *Culture and the Public Sphere.* Routledge, Lontoo 1996.

McGuigan, Jim. The Cultural Public Sphere. *European Journal of Cultural Studies* 8 (2005), 427-443.

Mäkelä, Hannu. *Eino Leino. Elämä ja runo.* Otava, Helsinki 1997.

Niemi, Juhani. *Juhani Aho.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1985.

Nieminen, Hannu. *Kansa seisoi loitonpana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809-1917.* Vastapaino, Tampere 2006.

Nummi, Jyrki. Helsinki-Tukholma-Parisi. Teoksessa Jyrki Nummi, Riikka Rossi & Saija Isomaa (toim.) *Pariisista Iisalmeen. Kansainvälinen ja kansallinen Juhani Aho* SKS, Helsinki 2011, 285-319.

Nygård, Stefan. Från Euterpe till Argus. Kultursmopolitism i det tidiga 1900-talets Finland. Teoksessa Trygve Söderling (toim.) *Ögonen upp! Nya Argus första sekel.* Garantiföreningen för Nya Argus, Åbo 2011, 29-46.

Ojajärvi, Jussi. Keväinen myrsky kirjallisuudessa. Teoksessa Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tikka (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905.* Teos, Helsinki 2008, 199-221.

Ollila, Anne. Suurmiesjuhlat 1800-luvun lopussa. *Ennen ja nyt* 2/2014. <http://www.ennenjanyt.net/2014/06/suurmiesjuhlat-1800-luvun-lopussa/>

Onerva, L. *Eino Leino. Runoilija ja ihminen.* Otava, Helsinki 1932.

Rajala, Panu. *Naisten mies ja aatteiden. Juhani Ahon elämäntaide.* WSOY, Helsinki 2011.

Reenkola, Kaarina. Kulttuuridressin matkassa: Aino Ackté ja Heikki Renvall vahvasti mukana. *Ennen ja nyt* 3/2015. <http://www.ennenjanyt.net/2015/09/kulttuuridressin-matkassa-aino-ackte-ja-heikki-renvall-vahvasti-mukana/>

Reitola, Aimo. *Suomi-Neito. Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet.* Otava, Helsinki.

Rojola, Lea. Kun kansa tahtoi. Teoksessa Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tikka (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905.* Teos, Helsinki 2008, 223-236.

Smith, Anthony D. *Nationalism and Modernism. A Critical survey of recent theories of nations and nationalism.* Routledge, Lontoo ja New York 1998.

Sulkunen, Irma. Juhani Aho kansallisen historian popularisoijana. Teoksessa Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen (toim.) *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa.* Historiallinen Arkisto 136. SKS, Helsinki 2013, 31-70.

Tihlman, Veli-Pekka. *Uusi Kuvalehti 1891-1903.* Suomen historian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto 1984.

Tuusvuori, Jarkko S. *Kulttuurilehti 1771-2007.* SKS, Helsinki 2007.

Uino, Ari. Autonomian ajan kuvalehdistö. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim.) *Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet.* Kustannuskiila, Kuopio 1991.

Vares, Vesa. *Varpuset ja pääskyset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918.* Historiallisia tutkimuksia 206. SKS, Helsinki 2000.

-
1. Habermas 2004. [Takaisin]
 2. Ks. esim. Gripsrud ym. 2011, vol. 3; McGuigan 1996 & 2005. [Takaisin]
 3. Nieminen 2006, 15, 36-38. [Takaisin]
 4. Nieminen 2006, 24, 33, 124. [Takaisin]
 5. Ks. Leino-Kaukiainen 1991, 399-438; Tuusvuori 2007, 114-196. [Takaisin]
 6. *Uusi Kuvalehti* 0/1890, 2; Tihlman 1984, 23-24. [Takaisin]
 7. Tihlman 1984, 14-43. [Takaisin]
 8. Tihlman 1984, 51. [Takaisin]
 9. Uino 1991, 11-77, 51-57; Tihlman 1984, 92-100. [Takaisin]

10. Lehtien artikkeleiden sisältöanalyysissä on vertailun vuoksi noudatettu pääosin Suomen lehdistön historia -projektin luokittelua aihepiireistä (Ks. Leino-Kaukiainen 1991, 404). Merkittävien ero on, että tiedeartikkelit on nivottu yhteen; ei eroteltu esim. biologiaan, fysiikkaan ja lääketieteeseen. Analyysikategorioiden määrittelyn kannalta luokittelu ei ollut kovin yksiselitteistä. Josjokin artikkeli sopi selkeästi useampaan kategoriaan, se luokiteltiin kategoriaan "muut". Kulttuuriaiheiden kohdalla ongelmia ei juurikaan ollut, mutta esimerkiksi yhteiskunnan ja politiikan erottaminen oli usein keinotekoisia. Pääsääntöisesti 'yhteiskunnan' alle luokiteltiin esimerkiksi sosiaalisia kysymyksiä, kuten raittiusasiat, terveydenhoito tai vaikkapa juutalaisten asema. Toisaalta sinne saatettiin luokitella myös kirjastolaitosta koskevia artikkeleita, vaikka kasvatukselle ja koulutukselle oli myös olemassa oma luokka. Tällöin artikkeli käsittelee enemmän kirjastoja instituutina. Poliittikan alle taas menivät pääsääntöisesti valtiollisia asioita koskevat teemat. On tietenkin hyvä korostaa, että kvantitatiivisuuteen laadullinen analyysikin on aina paljon tutkijasta kiinni. [Takaisin]
11. Autotypia on rasterimenetelmään perustuva kuvanpainamistekniikka, jossa kaiverrusten sijaan kuva siirretään kemiallisesti kuvalaatoille. *Uusi Kuvalehti* oli autotypian hyväksikäytössä pioneeri suomalaisessa aikakauslehdissä. [Takaisin]
12. Tihlman 1984, 101-106. [Takaisin]
13. "Nyky aika". *Nyky aika* Näyttenumero 1897, kansilehti. [Takaisin]
14. Leino-Kaukiainen 1991, 413-414. [Takaisin]
15. Kivijärvi 1958, 99-104; Onerva 1932, 209; Leino-Kaukiainen 1991, 397-488, 425; Lamola 1990, 44; Mäkelä 1997, 121. [Takaisin]
16. Muun sisällön analyysistä on jätetty pois uutiset, koska niiden luokittelu on liian ongelmallista etenkin vertailun kannalta. Esimerkiksi *Nyky aika* pitää sisällään "lyhyitä selontekoja" -palstan, jossa esitellään ajankohtaisten aikakauskirjojen sisältöjä ja vasta ilmestynyttä kirjallisuutta. Samantyyppisiä "uutisia" on myös muissa lehdissä, mutta jos ne otetaan mukaan, niin esimerkiksi *Nyky ajan* muusta sisällöstä ne vievät yli puolet, vaikka palstatilaltaan ne eivät ole niin merkittävässä asemassa. [Takaisin]
17. Vrt. myös Leino-Kaukiainen 1991, 404, 408. Suurimmat erot esimerkiksi *Päivän* sisällöissä suhteessa *Valvojaan* ja *Finsk Tidskrifttiin* ovat jälkimmäisten huomattavasti isompi historia-artikkeleiden osuus sisällössä sekä *Päivän* suhteellisen suuri uskontoaiheiden osuus. [Takaisin]
18. Aho 1951, 34; Niemi 1985, 124-125. Ks. myös Rajala 2011, 245. [Takaisin]
19. Juhani Aho: Tammikuun 14. päivä. *Uusi Kuvalehti* 1/1898, 1-2. [Takaisin]
20. Niemi 1895, 125. [Takaisin]
21. Ks. Ala 199, 41-42. [Takaisin]
22. Juhani Aho: Suuret ja pienet. *Uusi Kuvalehti* 22/1899, 274. [Takaisin]
23. Juhani Aho: Jalopeura ja hiiri. *Uusi Kuvalehti* 22/1899, 274. [Takaisin]
24. Samaa ideaa Aho käytti myöhemmin historiallisessa romaanissaan *Kevät ja takatalvi* (1906), jossa suurlakon ja eduskuntauudistuksen jälkeistä eripuraa tarkastellaan 1800-luvun fennomaani-ihanteiden kautta (Ojajärvi 2008, 199-221). [Takaisin]
25. Veistoksen keisaria esittävä osa oli patsaskäpälän varsinaisesti voittaneen mutta ennen teoksen valmistumista menehtyneen Johannes Takasen suunnittelema. [Takaisin]
26. Ollila 2014. [Takaisin]
27. Ks. Reitola 1983, 64-68. [Takaisin]
28. *Uusi Kuvalehti* 5/1894, 52. Kyseessä olivat tunnetut K. E. Ståhlbergin ottamat kuvat, jotka *Suomen Kuvalehti* julkaisi ensimmäisenä (Ollila 2014). [Takaisin]
29. Uino 1991, 34; Tihlman 1985, 93. [Takaisin]
30. -o: Pari juhlahetkeä Aleksanteri II:n patsaan luona Helsingissä. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 69-70. [Takaisin]
31. Juhani Aho: Ikuiset kukat. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 71. [Takaisin]
32. Suomen uudestisyntyminen. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 76-77. [Takaisin]
33. Ks. Tihlman 1984, liite II. [Takaisin]
34. Reitola 1983, 95-96. [Takaisin]
35. Juhani Aho: Sureva Suomi. *Uusi Kuvalehti* 11/1899, 135-136. [Takaisin]
36. Vaikka veistos on tehty vuonna 1900, se pystytettiin varsinaisesti vasta vuonna 1928 Wienin Kongressipuistoon. Teos ei tietävästi liity Venäjään tai venäläistämispolitiikkaan (Berger 2004, 362). [Takaisin]
37. Yksimielisyyden voima. *Uusi Kuvalehti* 14/1900, 183-184. [Takaisin]
38. Esim. Emil Nervander, Keisari Aleksanteri II:n matkoilta Kuopiosta Iisalmeen. *Uusi Kuvalehti* 9/1900, 115-116. [Takaisin]
39. Ahon toinen herännäisyysromaanin *Kevät ja takatalvi* (1906) heijasteli vahvasti ensimmäisten venäläistämisyksien tunnelmia kun Aho yhdisti radikaalin uskonnollisuuden perustuslakitaisteluun. [Takaisin]
40. Sulkunen 2013 (sit. s. 50). [Takaisin]
41. Ks. esim. Santeri Ingman: Syysmietteitä Helsingistä. *Uusi Kuvalehti* 18/1899, 225, 228. Kirjoitus oli ikään kuin jatkoa hänen pari vuotta aiemmin kirjoittamalleen kirjoitussarjalle "Katsauksia Helsingin elämään". [Takaisin]
42. Eino Leino: Rukous maan surussa. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 81. [Takaisin]
43. Ks. Lamola 1990, 173-286; Rojola 2008. [Takaisin]
44. Rojola 2008, 224-227. [Takaisin]
45. "Nyky aika". *Nyky aika* Näyttenumero 1897, kansilehti. [Takaisin]
46. K.L. Missä viipyvät miehet, joita aika vaatii? *Nyky aika* 4/1899, 8-9. [Takaisin]
47. Eino Leino: Suomen laululinnut. *Nyky aika* 8/1899, 239-240. [Takaisin]
48. Ks. esim. Reenkola 2015. [Takaisin]
49. Suomalaisen kirjallisen sivistyneistön suhteesta Eurooppaan ja kosmopoliittisuuteen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, ks. esim. Nummi 2011, 285-319. Ruotsinkielisten aikakauslehtien näkökulmasta ks. Nygård 2011, 29-46. [Takaisin]
50. E. L.: Euroopalaisten kulttuurin lähetystö. *Nyky aika* 11-12/1899, 321-327. [Takaisin]
51. Eino Leino: Aleksis Kivi ja Päivä. *Päivä* 1/1907, 2-3; Eino Leino: Suomalainen konservatorio. *Päivä* 8/1907, 71-72; Eino Leino: Runeberg-päivän vietosta sananen. *Päivä* 7/1908, 7-8. [Takaisin]
52. Lamola 1990, 99-132. [Takaisin]
53. Eino Leino: Vaarallinen mies. *Päivä* 10/1908, 79. [Takaisin]
54. Ala 1999, 64. [Takaisin]
55. Ojajärvi 2008, 210. [Takaisin]
56. Eino Leino: Valheen valta. *Päivä* 20/1909, 161-164 [Takaisin]
57. Eino Leino: Hedelmättömyyden henki. *Päivä* 48-51/1908, 403-405. [Takaisin]
58. Eino Leino: Menettelytapa. *Päivä* 25-26/1909, 209-210. [Takaisin]
59. Eino Leino: Sanomalehdet ja yleinen mielipide. *Päivä* 23 & 24/1909, 192-194. [Takaisin]
60. Burke 1969, 42. [Takaisin]
61. Kortti 2014, 366-369. [Takaisin]
62. Bobrikovin aikana vain kaksi kulttuurilehteä lopetettiin: pilalehti *Matti Meikäläinen* 1899 kokonaan ja *Finsk Tidskrift* kolmeksi kuukaudeksi vuoden 1902 alussa (Leino-Kaukiainen 1984, 22). [Takaisin]
63. Leino-Kaukiainen 1984, 12-13. [Takaisin]
64. Ks. Ojajärvi 2008. [Takaisin]
65. Kettunen 2012, 75-98, 75-81. [Takaisin]
66. E. L.: Euroopalaisten kulttuurin lähetystö. *Nyky aika* 11-12/1899, 321, 324. [Takaisin]
67. Ks. Vares 2000, 22-79. [Takaisin]
68. Onerva 1932, 287-361. [Takaisin]
69. Burke 1945, 541. [Takaisin]
70. Burke 1945, 511-517. [Takaisin]
71. Onerva 1932, 311-322. [Takaisin]
72. Elisabet Jämfeltin salonkista ks. Kopponen 1975. Tuoreimmasta tulkinnasta Jämfeltien ja Minna Canthin salonkien merkityksestä, ks. esim. Maunula 2014, 104-141. [Takaisin]
73. Smith 1998, 178. [Takaisin]
74. Kopponen 1978, 57-165. Esim. kuuluisa Juhani Ahon ja Minna Canthin välirikko vuonna 1887, jonka aiheutti Ahon päätoimittamaansa *Savo*-lehteen kirjoittama artikkeli, johtui Canthin (naisasiantuntijan) ja Ahon (liberaaliradikaali) erilaisista suhtautumisista sukupuolimoraaliin. [Takaisin]
75. Manheim 1933 73-145. Ks. myös Tarmo Malmbergin (2016) kirjaesitytely. [Takaisin]
76. Gripsrud et. al. 2010, xxi; McGuigan 2005, 435. [Takaisin]
77. Kivijärvi 1958. [Takaisin]
78. Ks. Onerva 1932, 388. Biaudetin ja Karttusen toiminnasta Roomassa, ks. Garritzen 2011. [Takaisin]
79. Nieminen 2006, 29-36. [Takaisin]
80. Ks. Kortti 2011. [Takaisin]

